Қатысушының аты-жөні: **Әужан Қарақат Анарбайқызы**

Жас мөлшері: **14 жас (2002ж.т.)**

Облыс, аудан, ауылы: **ОҚО Созақ ауданы Аққолтық ауылы**

Білім беру ұйымының атауы: **«Ш.Уәлиханов атындағы жалпы орта мектебі» КММ**

Байқау номинациясы, бұйымының аталуы: **көркемдеп тоқылған үздік бұйым «Түкті кілем»**

Қатысушының жетекшісінің аты-жөні: **Байтемірқызы Ақбілек**

Байқау жұмысының жасалған уақыты: **20 күн (19.02.-10.03.2016ж.)**

Түкті кілемнің құрылуы мен тоқылу әдісі.

« Үй жасауы кілем»,- дейді халық. Кілем жайсаң- төсеніш, ілсең –сән. Кілемнің осындай асыл қасиеттеріне байланысты қай кезде де, қай заманда да болмасын кілемді, одан жасалатын бұйымдарды тек қой жүнінен тоқыған. Оны өлі жүннен жасайды. Жүнді майдалап түтіп немесе тарақпен тарайды. Түтіп , тарап болған соң иіруге ыңғайлы болу үшін шүйкелейді. Сосын екі ұршыққа жіңішке етіп иіреді. Сонан соң бос етіп екі жіпті қосып ширатады. Мұны екі жіпті «тіндеу» дейді. Дайын болған жіпті келептеп(екі аяқтың ұшына жарты метрдей ұзындықта орап алу) бояйды. Жіптер әркімнің ұнатқан өрнегінің түр-түсіне байланысты боялады.

Кілемнің желісін мақтадан иіреді. «Желі» дегеніміз-кілемнің өрнегі шалынатын жіп,оны кілемшелер тілінде «төсек» деп те атайды. Ал «түр» дегеніміз де кілемнің өрнегіне шалынатын жіп, оны кілемшелер тілінде «төсек» деп те атайды. Ал «түр» дегеніміз кілемнің өрнегіне шалынатын жіп. Тек желі түрге қарағанда жіңішкелеу болады.

1.Түкті кілемді құру үшін ең алдымен ағаштан қалып жасайды. Ұзындығы 1 метр кілемге 1,5 метр, ені 0,8 метр кілемге 1,2 метр қалып жасалынады. Қалып мықты болу үшін оның ұштарын темірмен қатты бекітеді. Дайын болған қалыпты «кергі ағаш» деп атайды. Кергі ағашты төрт бұрышынан кілем тоқылатын жерге қатырып қояды.

2. Енді осы кергі ағашқа кілемнің төсегі (желі) жүгіріледі (керіледі). Кілемге желіні жүгірткенде кергі ағаштың екі басында екі адам отырады. Ортасында бір адам жіпті әрлі-берлі беріп тұрады. Желінің саны қаншалықты

болуы кілемнің өлшеміне байланысты. Желі керілген кезде желі ағаштың екі жағынан да үстінен астына қарай оралып жүргізіледі. Сонда екі жіптің арасында шатыс пайда болады.

3. Кілемнің төсегі дайын болған соң шатысқан желінің арасына адарғы салынады. Адарғы мүмкіндегінше жұмыр ағаштан жасалынғаны дұрыс. Адарғы керілген желінің шатысын жоғары-төмен алмастырып отырады.

4. Адарғының алдыңғы жағынан көлденеңінен жоғары етіп белағаш қойылады. Белағаш – кілем тоқу үшін керілген жіп желісін күзу арқылы байланыстырып тұрады.

5. Белағашты жоғары көтеріп тұру үшін аша басты тіреу ағаш қолданылады. Бұл ағашты аяқ деп атайды, оның биіктігі 30-35см. Кергі ағаштың екі басына керіліп қойылады.

6. Күзу- керілген желінің үстіңгі жібін белағашпен жалғастырып тұратын жіп. Күзу жіпті мықтап ұстап тұру үшін белағаштың үстінен жіп керіледі. Белағашқа байланған желінің үстіңгі жібі «күзулі» деп, ал белағашқа байланған астыңғы жіп «күзусіз» деп аталады. Кілемнің тақтасы 4-6 рет өткізіледі (екі елідей болса болады). Адарғыны күзудің қасына дейін тартқан кезде желінің арасы ашылады, сол кезде арқау өткізіледі. (арқауға кез келген мықты жіп пайдалануға болады). Ал келесі өткізгенде адарғы керісінше итеріледі, бұл кезде желінің арасы ашылмайды, кілем тоқып отырған адам желіні қолымен қатты басып отырып арқау өткізеді. Бұл құбылыс кілем тоқудың басынан аяғына дейін қайталанады. Арқау – кілем тарқатылып кетпес үшін кілемнің екі шетін мықтап ұстап отырады.

Тақта жүргізіліп біткен соң кілемді тоқуға кірісеміз. Кілемшелердің негізгі құрал-сайманы- түрлі-түсті жіп, тоқпақ, пышақ, қайшы. Тоқпақ дегеніміз- темір тісі бар, ағаштан жасалған құрал. Шалып тоқу дегеніміз- астыңғы бір жіп пен үстіңгі бір жіпті алып, яғни күзулі жіптің астынан, күзусіз жіпті үстінен астына қарай орап алып пышақпен кесіп отыру. Осылайша әрбір қатар түгел шалынып біткен кезде арқау өткізіледі. Сосын тоқпақпен ұрып бекітіп отырады. Арқауды тоқпақпен ұрған соң шалынған түрді пышақпен тартып артығын қайшымен қиып тастайды.

Кілемнің шеткі түрі шалынып біткен соң өрнек шалынады. Жалпы, кілемге кез-келген өрнекті түсіруге мүмкіндік мол. Ол үшін өрнектік үлгісі қажет. Үлгі дегеніміз- кілемге түсіретін өрнекті тор көзді қағазға түсіріп алу. Өрнекті тор көзді қағазға түсіріп алған соң сол бойынша санап отырып кілемге шалынады.

Жоғарыда көрсетілген тоқу әдісі әрі қарай жалғастырылады.

Кілем тоқу үшін қажет материалдар:

1. Иірілген жіптер (2кг)
2. Желі жіп (1кг)
3. Арқау жіп (0,5кг)
4. Бояу (200гр)

Кілем тоқу үшін қажетті құрал-жабдықтар:

1. Кілем тоқу станогы
2. Тоқпақ
3. Қайшы
4. Пышақ

1-сурет. Кілемің желісін орау

1-сурет. Кілемің желісін орау

2-сурет. Кілемнің желісін ораудың аяқтау

3-сурет. Кілемнің күзу жібін байлау

3-сурет. Кілемнің күзу жібін байлау

4-сурет. Кілемнің шетін түйіндеп байлау

5-сурет. Кілемнің шетін арқаумен бекіту

6-сурет. Арқау өткізу

6-сурет. Арқау өткізу

7-сурет. Кілемнің шеткі тақтасын бастау

8-сурет. Кілемге салынатын оюдың үлгісі

9-сурет. Үлгімен санап тоқу

9-сурет. Үлгімен санап тоқу

10-сурет. Шалынған жіпті пышақпен кесу

10-сурет. Шалынған жіпті пышақпен кесу

11-сурет. Жіпті шалу

12-сурет. Жіпті шалу

12-сурет. Жіпті шалу

13-сурет. Кілем тоқу процесі

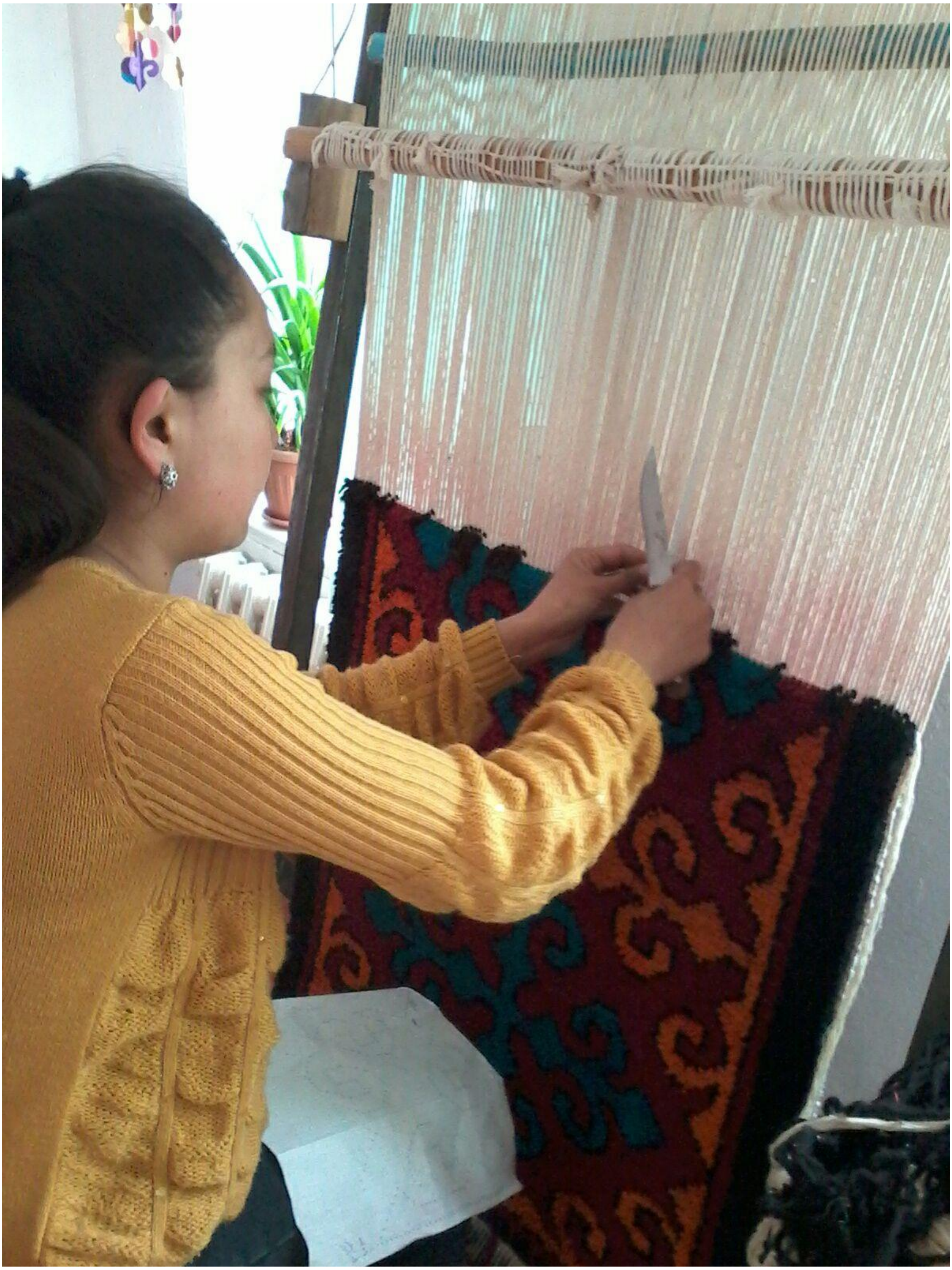

13-сурет. Кілем тоқу процесі

14-сурет. Бітудің алдындағы бейнесі

14-сурет. Бітудің алдындағы бейнесі

15-сурет. Кілемді аяқтау

15-сурет. Кілемді аяқтау

17-сурет. Кілемнің шетін түйіндеп байлау

19-сурет. Кілемнің біткен сәті

19-сурет. Кілемнің біткен сәті

20-сурет. Оқушы мен жетекші дайын кілемнің қасында

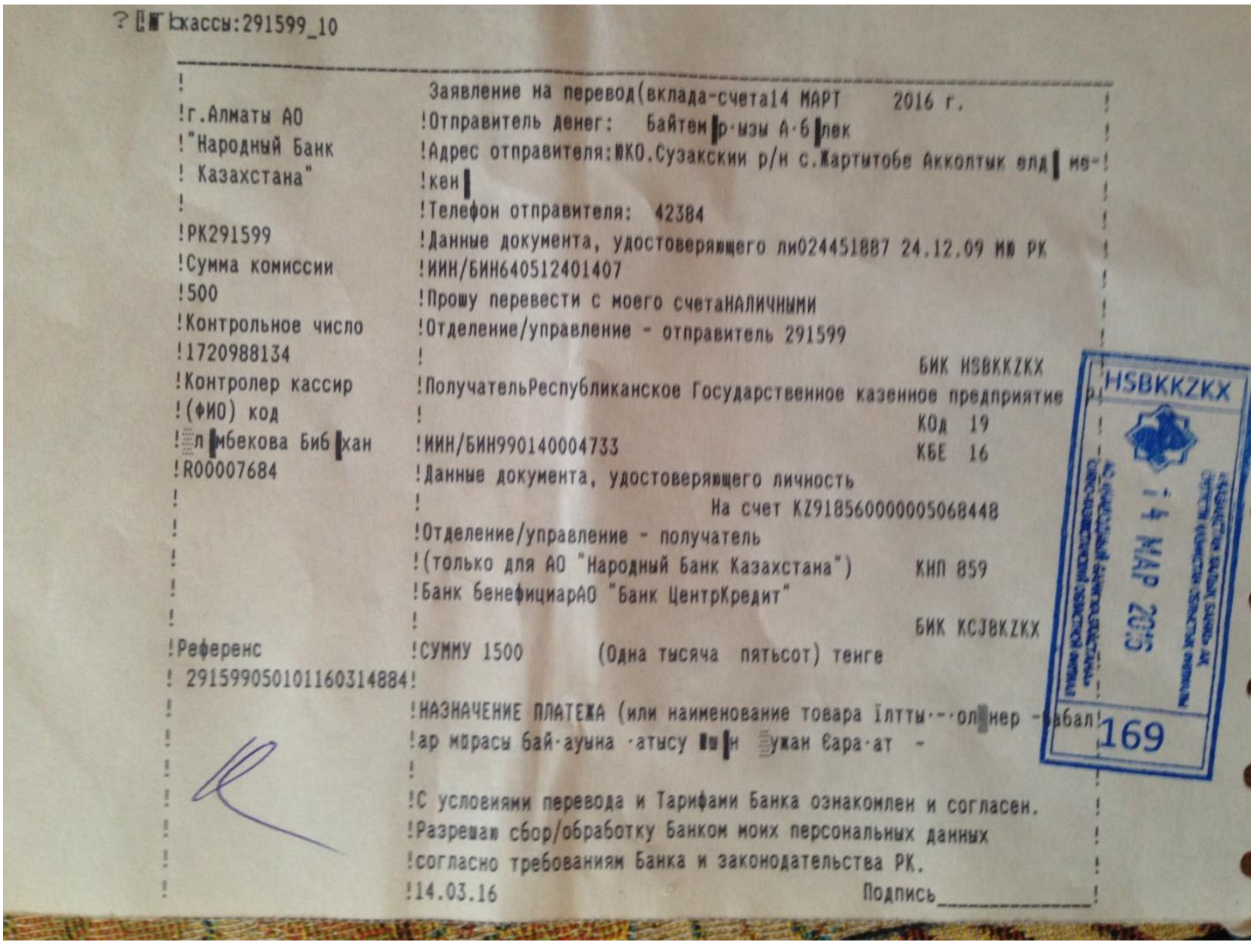

?█ касса:291599_10

	Заявление на перевод(вклада-счета14 МАРТ 2016 г.
г.Алматы АО	Отправитель денег: Байтем█р·ызы А·б█лек
"Народный Банк	Адрес отправителя:ЮКО.Сузакский р/н с.Жартытобе Акколтык елд█ ме-
Казахстана"	кен█
	Телефон отправителя: 42384
РК291599	Данные документа, удостоверяющего ли024451887 24.12.09 МЮ РК
Сумма комиссии	ИИН/БИН640512401407
500	Прошу перевести с моего счетаНАЛИЧНЫМИ
Контрольное число	Отделение/управление - отправитель 291599
1720988134	БИК HSBKKZKX
Контролер кассир	ПолучательРеспубликанское Государственное казенное предприятие
(ФИО) код	КОд 19
█л█мбекова Биб█хан	ИИН/БИН990140004733 КБЕ 16
R00007684	Данные документа, удостоверяющего личность
	На счет KZ918560000005068448
	Отделение/управление - получатель
	(только для АО "Народный Банк Казахстана") КНП 859
	Банк бенефициарАО "Банк ЦентрКредит"
	БИК KCJBKZKX
Референс	СУММУ 1500 (Одна тысяча пятьсот) тенге
291599050101160314884	
	НАЗНАЧЕНИЕ ПЛАТЕЖА (или наименование товара Ілтты·-·ол█нер -█абал
	█ар мұрасы бай·аула ·атысу █н █жан Єара·ат -
	С условиями перевода и Тарифами Банка ознакомлен и согласен.
	Разрешаю сбор/обработку Банком моих персональных данных
	согласно требованиям Банка и законодательства РК.
	14.03.16 Подпись______________

HSBKKZKX

169

Төленгені туралы квитанция